

Віра Максимець

Національний університет «Львівська політехніка»

КОНЦЕПЦІЯ «БАЛАНСУ СИЛ» В ЦЕНТРАЛЬНО-ЄВРОПЕЙСЬКОМУ РЕГІОНІ КРИЗЬ ПРИЗМУ РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ: ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ

Vira Maksymets Concept of «balance of power» in Central-European Regions in the cross of the prize of Russian aggression against Ukraine: theoretical-methodological aspects.

It substantiates theoretical and methodological basis of the comprehensive political science analysis of the transformation of new systems «balance of power» in Central Europe. The different theoretical and conceptual approaches to the understanding of the international relations system in the late XX – early XXI century and described a new balance of power model. The essential characteristics of the European security paradigm in the dimensions of establishing a «balance of power» new system in Central Europe are revealed.

It is stated that against the background of changes in the international system, there is a need to revise theoretical and conceptual approaches to the study of the concept of «balance of power», the theoretical foundations of which were laid in different from today's world-political conditions. Analysis of the concept of «balance of power» shows that over time, its interpretation significantly changed and supplemented by new arguments, which led to the conceptual ambiguity and even blurriness. It is also noticeable differences in approaches to the «balance of power» in the foreign policy practice of different states. The very concept of force in international relations, as well as the ways of its application, evolved.

It turns out that it is safe to speak of the historicity of the principle of balance of power, the structure and content of which have changed throughout world history. The classical interpretation of political realism (the approach of G. Morgenthau) was based on the bipolar world order, the presence of two superpowers (the USSR and the USA) and two military-political blocs (NATO and ATS) in the international system. The destruction of the bipolar system forced the researchers to seek new interpretations of the balance of power. So there were modifications to the principle of balance of power for a unipolar and multipolar world. Proponents of neo-realism began to present the concept of «balance of power» through the prism of their individual concepts of a new world order, thus distorting the original meaning of the principle (K. Waltz, M. Kaplan, E. Haas).

The annexation of Crimea in the context of the destruction mechanism of «balance of power» in Central Europe is analyzed. The annexation of Crimea sets a very dangerous precedent for the future security environment in Europe, and in post-Soviet space especially. The Ukrainian conflict has also exposed weaknesses in international law, agreements and treaties, as these often allow for contradictory interpretations. The factors and potential negative consequences of forces imbalance are identified not only in Central Europe, but also in the global arena in general.

The Russian aggression against Ukraine undermined the system of international relations that had been built for decades, violated the principles of regional and global security. The annexation of the Crimea, the situation in the east of Ukraine brought fundamental changes not only in the Central European region, but also de facto in the European and transatlantic defense complex. These strategic changes not only changed the situation that existed since the end of the Cold War, but led to a paradigm shift in security policy.

Key words: balance of power, Ukraine, Central Europe, annexation of Crimea, Russian aggression.

На тлі мінливого міжнародного середовища виникає необхідність перегляду теоретичних і концептуальних підходів до вивчення міжнародних відносин. Одним із принципів, що вимагають такого переосмислення, є поняття «балансу сил», теоретичні основи якого були закладені у відмінних від сьогоденних світополітичних умовах. Аналіз розвитку концепції «балансу сил» показує, що з плином часу її трактування помітно змінювалися і доповнювалися, що призвело до понятійної багатозначності і розмитості. Помітні також відмінності підходів до «балансу сил» у зовнішньополітичній практиці різних держав. Еволюціонувало й саме поняття сили в міжнародних відносинах, а також способи її застосування. У другій половині XX ст. сформувалися нові умови, що диктують потребу критичного підходу до традиційного реалістського розуміння принципу «балансу сил», що призвело до виникнення нових концептуальних моделей, котрі пояснюють поведінку суб'єктів світової політики.

На наше переконання, анексія Російською Федерацією суверенної території України не тільки переконливо показала неефективність функціонування попередньої моделі військової організації України в цілому і в протидії зовнішній агресії в новітніх інституційних формах, але й зруйнувала усталений «баланс сил» у Центрально-Європейському регіоні, а тому потребує подальшого системного вивчення з метою розробки й впровадження проектів політико-управлінських рішень у безпекову сферу як України, так й інших держав регіону. Тому метою даного дослідження є аналіз формування та функціонування концепції «балансу сил» в Центрально-Європейському регіоні кризь призму Російської агресії проти України.

Реалізація поставленої мети зумовлює необхідність застосування комплексу світоглядно-філософських, політологічних та загальнонаукових методів – історичного, порівняльного, вивчення документів, структурно-

функціонального, моделювання та прогнозування – на засадах міждисциплінарного, системного та неінституційного підходів. Основою пропонованої роботи є останні дослідження українських дослідників, зокрема теоретичний доробок В. Горбуліна, М. Капітоненка, С. Кононенка, О. Коппель, В. Манжоли, Г. Перепелиці, А. Суботіна, С. Толстова, С. Трояна, С. Федуняка, М. Фесенка, В. Хоніна, В. Ціватого, Л. Чекаленко та інших. У межах наукових парадигм слід особливо виділити роботи західних вчених, представників реалізму В. Волфорта, К. Ікенбері, С. Кауфмана, Р. Літтла, Г. Моргентау.

Необхідність концептуального переосмислення основоположних пояснювальних принципів міжнародних відносин продиктована не тільки природним бажанням сучасних політологів давати нові трактування традиційним змістовним одиницям теорії, але і зміною міжнародних умов, в яких ці принципи формувалися. З кінця 1980-х років на зміну загальноприйнятій реалістській інтерпретації міжнародних процесів стали приходити ліберальні та інституційні підходи. Йон Ерік Фоссум з Університету Осло сформулював ключові положення нового інституційного підходу до аналізу концептуальних феноменів сучасних міжнародних відносин. На його думку, багато принципів ведення міжнародних відносин, розроблених основоположниками реалізму в середині ХХ століття, стають у нових міжнародних умовах ідеальними абстракціями, які вимагають перегляду з позицій неінституціоналізму та дорадчих теорій демократії. Постулати теорії міжнародних відносин можуть бути також осмислені через конструктивістський підхід, який об'єднав в собі ряд ідей таких напрямів вивчення політики та управління, як новий інституціоналізм, когнітивістика, інтерпретативізм, постмодернізм та ін. [1, с. 235].

У розробку принципу балансу сил внесли вклад ще в XVI-XIX ст. Ж. Боден, Ф. Бекон, Дж. Ручеллай, Ж.-Ж. Руссо, Г. Гроцій, І. Кант. Його закріплення в якості ключової категорії теорії міжнародних відносин пов'язане з роботами американського вченого Г. Моргентау. Баланс сил називають одним із найвпливовіших принципів при формуванні зовнішньої політики провідних держав світу в XIX-XX ст., і навіть однією з ідеологічних опор реалізму.

Застосування балансу сил як концепції безпеки в міжнародній практиці XVII-XX ст. зовсім не означає відмови від ведення воєн. Більше того, війна є одним з інструментів здійснення концепції балансу сил. К. Браун і К. Ейнлі зазначають: «...ідея того, що баланс сил створює певну впорядкованість, досить правдоподібна, але припущення про те, що і війна є джерелом упорядкованості, здається неочевидним, неправдоподібним. Проте ця думка, незважаючи на свою непривабливість, повинна бути врахована, оскільки війна як політичний інструмент відіграє в цьому певну роль. Війна використовується в двох випадках: по-перше, як частина балансу сил, на противагу думці про те, що баланс сил спрямований на запобігання війни: війна є істотним механізмом збереження балансу. І, по-друге, як механізм вирішення конфлікту, який дозволяє зробити те, чого не можна досягти за допомогою балансу сил, а саме привнести зміни. Іншими словами, війна і доповнює, і завершує баланс сил. Без війни баланс сил не може діяти як функціонуючий інститут будь-якої міжнародної системи або суспільства» [2, с. 156].

В основі розуміння, запропонованого Г. Моргентау, лежало визначення балансу сил за допомогою синонімічного поняття «рівновага», яке визначає стабільність усередині системи, утвореної з деякого числа автономних агентів. Зовнішній вплив може привести до порушення цієї рівноваги, проте система демонструє здатність повернення до споконвічного або нового рівноважного стану в ситуації міжнародної анархії. При цьому ключове для реалізму поняття «інтерес» визначається в термінах сили, і є універсальною, об'єктивною категорією.

За Г. Моргентау, існує дві концепції балансу сил:

1. простий, або біполярний, баланс, що характеризується присутністю і протиборством в міжнародній системі двох наддержав. Необхідність у збалансованій поведінці виникає при спробі суб'єкта порушити статус-кво за допомогою погрозу застосування сили;

2. комплексний, або багатополарний, баланс передбачає, що суб'єкти діють гнучко і змінюють своїх союзників по альянсу, щоб не допустити переважання суперника [3, с. 187-188].

Можна фіксувати наявність ще одного типу концепції балансу сил – модифікованого: в біполярній, багатополарній або системі без чітко вираженого лідера може існувати суб'єкт, що виконує функцію «держателя балансу». Врівноважуючи весь силовий механізм, він діє при цьому автономно від протиборчих суб'єктів. Оскільки для держателя балансу характерні велика гнучкість і прагнення до організації переговорного процесу, такий баланс можна назвати більш стійким.

Реальний історичний досвід протистояння двох ядерних держав дозволив іншому американському досліднику Т. Шеллінгу виділити два види балансу сил: стабільний і нестабільний, зазначивши, що «...баланс стабільний, якщо жоден з противників, вдаривши першим, не отримує переваги у вигляді позбавлення можливості інших нанести удар у відповідь» [4, с. 242].

Незважаючи на те що, практика міжнародних відносин другої половини ХХ ст. визначалася переважно встановленням біполярності, ряд дослідників приділяли значну увагу альтернативним варіантам світової системи. М. Каплан сформулював принципи багатопольного балансу сил (у системі, що складається мінімум з п'яти держав): 1) діяти заради розширення своїх стратегічних можливостей, але краще шляхом переговорів, аніж війни, 2) краще воювати, ніж позбавитись можливості розширитися, 3) краще зупинити війну, аніж повністю знищити одного з основних національних акторів, 4) діяти проти будьякої коаліції чи одиничного актора, якщо вони прагнуть домінування стосовно інших акторів системи, 5) діяти проти гравців, які підтримують наднаціональні організаційні принципи, 6) дозволяти тим із основних національних акторів, які були переможені чи обмежені в діях, знову залучатися до системи й приймати їх як рольових партнерів чи сприяти входженню раніше неосновних акторів до категорії основних національних акторів, 7) ставитися до всіх гравців як до партнерів, оскільки вони відіграють прийнятні для підтримки стабільності системи ролі [5, с. 29]. За умови дотримання позначених принципів міжнародна система опиняється в ситуації рівноваги. До тих пір поки гравці дотримуються панівних системних умов і принципів, баланс сил буде зберігатися, оскільки він виникає на підставі раціональних міркувань держав у рамках існуючої структури.

Проте основна увага дослідників 1970-х років закономерно була зайнята феноменом двополюсного балансу сил, найважливішим елементом якого було стримування шляхом залякування ядерною зброєю. Значний внесок у цю концепцію вніс найвидатніший представник англійської школи теорії міжнародних відносин Х. Булл. Використовуючи напрацювання теорії ігор, Булл запропонував наступну формулу балансу сил в ядерному світі: «...стримування країною А країни В означає: (1) що країна А загрожує країні В покаранням чи позбавленням певних благ, якщо та не починає слідувати певній лінії зовнішньополітичної поведінки; (2) що в іншому випадку країна В може почати слідувати рекомендованій лінії поведінки, (3) що країна В вірить у здатність і волю країни А здійснити свою загрозу і вирішує з цієї причини, що така лінія поведінки не варта того» [6, с. 147]. Поняття ядерної стабільності в теорії міжнародних відносин поступово стало витіснити поняття стратегічної стабільності, що використовується реалістами в період існування біполярної системи світоустрою.

Подальший розвиток розуміння балансу сил пов'язаний з розвитком структурної теорії міжнародних взаємодій американським дослідником К. Волтцом. З погляду останнього, анархія допускає присутність на міжнародній арені гравців, які забезпечують реалізацію власних національних інтересів за допомогою застосування військової сили, а стан війни між державами є нормальним для міжнародного середовища. Кожна держава самостійно вирішує, з ким і коли вести цю війну. Великі держави, на свій розсуд розпоряджаючись своїм легітимним і монопольним правом на застосування військової сили у зовнішньополітичних справах, тим самим найефективніше структурують і регулюють міжнародне середовище [7, с. 75].

В рамках неореалістських теорій політика розуміється як відносно незалежна сфера, яка не є похідною від соціально-економічних умов. Більше того, автономія політичного порядку являє собою передумову існування поняття балансу сил. Інтереси керівника держави, а отже, й інтереси самої держави стають джерелом зовнішньополітичної діяльності, а політичні розрахунки на основі цих усвідомлених потреб породжують формування раціональних стратегій міжнародної поведінки. Баланс сил на цьому тлі є функцією раціональних держав, що переслідують власні національні інтереси шляхом застосування сили у ситуаціях, що характеризуються відсутністю вищого джерела влади.

На думку ще одного відомого критика школи реалізму Е. Хааса, існує вісім різноманітних трактувань поняття «баланс сил»: 1) баланс сил як опис існуючого розподілу сил між гравцями, 2) баланс сил як силова рівновага або умова рівності сил, 3) баланс сил як гегемонія, 4) баланс сил як стабільність і мир, 5) баланс сил як основний елемент політики, 6) баланс сил як універсальний історичний закон, 8) баланс сил як керівництво для людей, що приймають політичні та зовнішньополітичні рішення [8, с. 460].

Критично осмисливши наведену класиками реалізму / неореалізму і їх опонентами аргументацію щодо структури та змісту принципу балансу сил, позначимо три принципові зауваження:

По-перше, викладена аргументація характеризується понятійною багатозначністю, часом переростає в концептуальну невизначеність, і непорушно вірою в бінарну опозицію «рівновага-анархія», що набуває рис наукової ідеології. Крім того, баланс сил розуміється одними як теоретична конструкція, принцип, а іншими – як ситуація або система відносин.

По-друге, міжнародні відносини другої половини ХХ ст. доповнили силові інструменти світової політики квазі-дипломатичними стратегіями. У результаті в теорії міжнародних відносин з'являються відмінні від реалістичного трактування балансу сил моделі, які пояснюють поведінку суб'єктів у міжнародному середовищі – «модель концерту», «модель альянсів» і т. п. (Т. Волтц).

По-третє, баланс сил трансформується у співвідношення різноманітних і асиметричних можливостей суб'єктів міжнародної системи, число яких постійно зростає, а якість змінюється. Еволюція міжнародного середовища сприяла появі в теорії реалізму / неореалізму явища підміни класичного формулювання баланс сил на баланс сил у значенні «баланс держав» (М. Каплан, Х. Булл, М. Дойл та ін.).

Принцип балансу сил потребує реінтерпретації у зв'язку з наявністю змістовних протиріч навіть у традиційному реалістичному трактуванні феномену і зміною умов реалізації принципу в міжнародному середовищі XXI століття. Американські соціологи П. ді Маджіо і У. Пауелл в сформульованій ними концепції «організаційного поля» зробили спробу пояснити ступінь і характер впливу зовнішнього середовища на державу [9, с. 149]. Міжнародне середовище визначене ними як структурований соціальний простір, кожен суб'єкт якого має узгоджені з іншими членами простору мету, статуси і ролі.

Одним із невід'ємних властивостей міжнародного середовища є постійна змінюваність, мінливість стану, отже, умов функціонування міжнародної системи відносин. Поява нових параметрів міжсуб'єктної взаємодії вимагає також концептуальної модернізації принципу балансу сил. При цьому значимість має не тільки визначення та формулювання нових умов, а й дослідження можливих наслідків їх практичної реалізації, особливості їх взаємодії з іншими елементами середовища. Найбільш значимі зміни зовнішнього середовища сформували умови, що впливають на концептуальний і прикладний зміст принципу балансу сил.

Довгий час вважалося, що принцип балансу сил є плодом європейської зовнішньополітичної ідеології, проте дослідження індійського дипломата і політолога К. С. Венкатачара показують, що баланс сил використовувався у XVIII-XX ст. в якості базової зовнішньополітичної концепції (категорії) урядами Китаю, Індії, Японії та багатьох арабських держав [10, с. 110]. Таким чином, у розглянутому понятті баланс слід розуміти не тільки як рівновагу і стабільність, але і в значенні непохитності, незмінності світосистемного механізму.

Спираючись на позиції нового інституційного підходу, необхідно в першу чергу з'ясувати, чи володіє принцип балансу сил інституційними ознаками. Прихильники інституціонального підходу традиційно розуміють під інститутом «довгострокові системи правил, яких повинні дотримуватися актори, якщо вони хочуть діяти розумно». Американський соціолог, професор Стенфордського університету В. Скотт деталізує це визначення: «Інститути – це системи, що містять репрезентативні, конститутивні, нормативні правила і регулюючі механізми, які дають системі визначеність і стимулюють акторів розвивати їх діяльність» [11, с. 5].

З часткою умовності принцип балансу сил можна назвати міжнародним інститутом, що володіє нормативно-репрезентативними ознаками, тобто в ньому набагато більше очікувань і раціональнологічних міркувань про можливу зовнішньополітичну поведінку суб'єкта міжнародних відносин, ніж будь-яких юридичних обмежень чи неформальних санкцій. Дійсно, використання державами погроз або інших силових методів впливу на зовнішньополітичну поведінку партнера або супротивника не може бути стримано через усвідомлення можливостей балансу сил, в якому елемент дії перевершує елемент протидії. Звідси випливає, що дескриптивні підстави домінують над прескриптивними у трактуванні прихильників теорій реалізму і неореалізму.

Міжнародна система, що ґрунтується на принципі балансу сил, може бути проаналізована і з позиції примусового суперництва суб'єктів міжнародних відносин. На думку американських вчених Дж. Марча і Й. Олсена, «...суперництво і примус проявляються в стереотипах конфлікту інтересів, владарювання, торгу, виживання і війни, знаходячи своє вираження у процесах виборів і прийняття рішень» [12, с. 290].

З позиції нового інституційного підходу принцип балансу сил може бути визначений чотирма концептами: історичним, ситуаційним, процедурним і символічним. На початку 1990 рр. вони були доповнені п'ятим елементом – індивідуальним. Виявлення зазначеного концепту стало можливим завдяки дослідженням американського вченого, лауреата Нобелівської премії з економіки Е. Острома. Інституційний концепт реалізує свою сутність у дії, тоді ж відбувається і його ідентифікація, що ґрунтується на логіці доречності й адекватності реаліям часу [13, с. 133]. У традиційно реалістичному розумінні принцип балансу сил спирався на поняття «міжнародна система держави».

Після завершення «холодної війни» біполярна система міжнародних відносин, що ґрунтувалася на загрозі загального знищення, зазнала трансформації у бік системи, заснованої на загальному консенсусі впливових гравців. Провідні держави спільно вирішували (чи намагалися вирішувати) проблеми загальної значимості, а підтримання контролю над ситуацією на регіональному рівні покладалося на відповідних держав-гегемонів. Зокрема, територія колишнього Радянського Союзу, окрім держав Балтії, була фактично передана під контроль Росії, яку на заході розглядали в якості партнера і навіть потенційного союзника. Саме ці держави переймалися підтриманням контролю у власній «сфері інтересів» і не проявляли особливого інтересу до того, що відбувалося за її межами. При цьому існували певні обмеження у діяльності країн-гегемонів. По-перше,

вони не могли одноособово змінювати територіальні межі інших держав. По-друге, для проведення силової акції у власній «сфері інтересів» країна-гегемон потребувала узгодження з іншими великими партнерами та бодай формального схвалення на рівні міжнародних інституцій, насамперед ООН. Такий порядок хоча й не був ідеальним (бо не був закріплений на міжнародно-правовому рівні у вигляді зобов'язуючого договору), все ж давав можливість підтримувати міжнародну стабільність на основі хитких балансів сил.

У цих умовах безпекова політика України відзначалась реактивністю і несамодостатністю. Наслідки такої непослідовної «позаблокової політики» України призвели до наступного:

– дезінтеграція обороноспроможності держави (через відсутність чіткого розуміння загроз та способів реагування на них);

– відсутність орієнтованої на перспективу стратегії військово-технічного розвитку, розбудови ВПК, наукового потенціалу в інтересах обороноздатності;

– відсутність зовнішньополітичного забезпечення політики безпеки (відсутність курсу на інтеграцію до безпекових структур регіону в умовах відсутності статусу постійного і гарантованого нейтралітету);

– відсутність жодного військово-політичного союзу, до якого входила б Україна;

– відсутність реальних гарантій безпеки, угод про взаємодопомогу;

– відсутність внутрішньополітичної готовності до протидії зовнішній агресії.

Збройна агресія Російської Федерації проти України стала довгостроковим чинником впливу на українську політичну, економічну, військову та соціальну реальність. Внаслідок дій Росії впродовж 2014 р. було деформовано систему глобальної та регіональної безпеки, а також чинну систему міжнародного права. Майже всі міжнародні гарантії безпеки для України (зокрема в межах Будапештського меморандуму) виявилися недієздатними в умовах, коли агресором виступив один із гарантів – Російська Федерація.

З початком російської агресії проти України геополітична і безпекова ситуація в ЦентральноЄвропейському регіоні принципово змінилася практично в усіх вимірах. Вона характеризується, передусім, виникненням «вакууму безпеки», який утворився внаслідок нівелювання договірно-правових основ архітектури європейської безпеки через грубе порушення Росією норм міжнародного права.

Юрист-міжнародник О. Мережко зазначає, що агресія Росії проти України та анексія Криму має руйнівні наслідки для світового порядку та системи сучасного міжнародного права. Якщо міжнародне співтовариство держав проігнорує порушення Росією норм та принципів міжнародного права щодо України, то це в кінцевому випадку неминуче призведе до посилення хаосу в системі міжнародних відносин та загальної «війни всіх проти всіх» (*bellum omnium contra omnes*). Агресія Росії проти України ставить під загрозу існування всієї системи міжнародного права. Агресивні дії Росії підірвали також міжнародну систему довіри (у тому числі й до самої Росії), на якій базується сучасне міжнародне право [14].

Політика Заходу щодо країн СНД була двоїстою: з одного боку, в них підтримувалися демократичні трансформації, з іншого – Захід намагався виробити для цих країн окремий формат відносин, фактично зорієнтований на специфіку трансформаційних процесів, що начебто відбувалися в Російській Федерації. Як стало очевидно, країни європейської та євроатлантичної спільноти припустилися серйозної помилки, спираючись на припущення про рух РФ у напрямі західної демократії. Європейський Союз, сконцентрований на засобах «м'якої сили», опинився в ситуації застосування Росією «жорсткої сили» і комбінування воєнних і цивільних засобів під час гібридної війни [15, с. 450]. Загалом, на теренах колишнього Радянського Союзу так і не склався стійкий та тривалий міждержавний баланс сил, а владно-силова перевага Російської Федерації над рештою країн цих теренів невпинно генерує конфлікти [16, с. 107-108].

Агресивна й зухвала поведінка Росії брутально порушила суверенітет України та зруйнувала її територіальну цілісність, знехтувала базові норми й принципи міжнародного права, поставила архітектуру європейської безпеки й «вестфальську» модель світового устрою перед серйозними випробуваннями, небаченими з часів холодної війни. Таким чином, проблеми національної безпеки України вийшли за межі її державних кордонів і набули регіонального та глобального виміру.

Г. Перепелиця наголошує, що сценарії встановлення нової системи міжнародних відносин залежать від результатів російсько-української війни. На його думку, сьогодні ситуація розгортається між сценарієм «сепаратного миру» і сценарієм «замороження конфлікту». Однак на сепаратний мир Україна не погодиться, хоча до цього її підштовхує Захід і ЄС. Найбільш реальним є сценарій «замороження конфлікту» [17].

Можна погодитися із знаним українським політологом О. Майбородою, що нинішні претензії Росії на відновлення себе як регулятивного центру в просторі колишнього Радянського Союзу можна було б вважати наївною семіотичною забавою заради задоволення своєї пихи, якби не руйнівні наслідки її дій для простору міжнародної системи. Ностальгія древніх і середньовічних народів за імперськими центрами була ностальгією за правопорядком, продуцентом якого був імперський центр. Функціонування нинішньої міжнародної системи

здійснюється за міжнародним правом, яке не втрачає своєї чинності незалежно від зникнення тих або інших держав. Дії ж, які чиняться всупереч міжнародному праву, можуть збільшувати ентропію у системі, але, як показав досвід її функціонування, вона завжди знаходила в собі здатність примушувати свої елементи до поведінки, яка б відповідала загальним вимогам [18].

На думку співробітників Національного інституту стратегічних досліджень В. Горбуліна, О. Власюка та С. Кононенка, російсько-український баланс сил відіграє для миру й безпеки на теренах колишнього Радянського Союзу роль владно-силового базису – фундаментальної умови встановлення мирних відносин. Однак його відновлення й збереження потребує підтримки країн євроатлантичного полюсу глобальної силової конфігурації, оскільки йдеться про похідний від світового (вторинний та регіональний) баланс сил. Отже, принаймні на сьогодні, повноцінної й стійкої українсько-російської владно-силової рівноваги може бути досягнуто переважно за підтримки країн Заходу – держав євроатлантичної спільноти на чолі зі Сполученими Штатами. Останні здатні відіграти роль «балансера», котрий ослаблює російську сторону (передусім економічними санкціями та дипломатичною ізоляцією) і паралельно зміцнює українську сторону, доки відносини цих двох сторін не досягнуть стану більшменш стабільної (динамічної) рівноваги [19, с. 13-14].

Таким чином, існує необхідність оновлення інтерпретації принципу «балансу сил», зважаючи на протиріччя в його трактуванні, а також зміні міжнародного середовища, в якій він реалізується в сучасному світі. У результаті, принцип балансу сил з погляду неоінституціоналізму та конструктивізму слід розуміти як систему очікувань, зовнішньополітичних установок і раціональностей, які формують поведінку суб'єктів у світовій політиці і обумовлюють рівновагу в міжнародному середовищі.

Російська агресія проти України підірвала систему міжнародних відносин, яка вибудовувалася протягом десятиліть, порушила засади регіональної та глобальної безпеки. Анексія Криму, ситуація на Сході України зумовили фундаментальні зміни не тільки в Центрально-Європейському регіоні, але й де-факто в європейському та трансатлантичному оборонному комплексі. Ці стратегічні зміни не тільки змінили ситуацію, яка існувала з кінця холодної війни, але й призвели до зміни парадигми в політиці безпеки.

1. Фоссум Й. Э. Принцип баланса сил: стабильность и сила в международных отношениях. *Теория и методы в современной политической науке: Первая попытка теоретического синтеза* / под ред. С. У. Ларсена. Москва: РОССПЭН, 2009. С. 230–254.
2. Brown C., Ainley K. *Understanding international relations*. 3rd ed. 2005. 327 p.
3. Morgenthau H. J. *Politics among Nations: The Struggle of Power and Peace*. N.Y.: Alfred A. Knopf, 1948. 421 p.
4. Moul W. B. Balances of Power and the Escalation to War of Serious Disputes among the European Great Powers, 1815–1939: Some Evidence. *American Journal of Political Science*. May 1988. P. 241–275.
5. Kaplan M. *System and Process in International Politics*. N.Y.: J. Wiley, 1975. 260 p.
6. Bull H. *The Anarchical Society: A Study of Order in World Politics*. London: Macmillan, 1977. 335 p.
7. Waltz K. *Theory of International Politics*. N.Y.: McGraw-Hill, 1979. 250 p.
8. Haas E. B. The Balance of Power: Prescription, Concept, or Propaganda? *World Politics*. 1953. Vol. 5. P. 442–477.
9. Di Maggio P., Powell W. The Iron Cage Revisited: Institutional Isomorphism and Collective Rationality in Organizational Fields *American Sociological Review*. 1983. No 2. P. 147–160.
10. Michael Sheehan. *The balance of power. History and theory*. London : Routledge, 2000. 229 p.
11. Scott W. R. *Institutional Theory: Contributing to a Theoretical Research Program*. *Great Minds in Management: The Process of Theory Development* / ed. by K. G. Smith, M. A. Hitt. Oxford: Oxford University Press, 2004. P. 3–11.
12. March J. G., Olsen J. P. *The New Institutionalism: Organizational Factors in Political Life*. *Comparative Politics: Notes and Readings* / ed. by B. Brown, R. Macridis. Belmont: Wadsworth Publishing Co., 1996. P. 289–292.
13. *The New Institutionalism in Organizational Analysis* / ed. W. Powell, P. Di Maggio. Chicago: University of Chicago Press, 1991. 486 p.
14. Мережко О. О. Наслідки агресії РФ проти України для світопорядку та системи міжнародного права. *Українська Революція гідності, агресія РФ і міжнародне право: колективна монографія* / упоряд. О. Задорожній. Київ: Вид-во «К.І.С.», 2014. С. 938–941.
15. Світова гібридна війна: український фронт: монографія / за заг. ред. В. П. Горбуліна. Київ : НІСД, 2017. 486 с.
16. Власюк О. С., Кононенко С. В. *Кремлівська агресія проти України: роздуми в контексті війни: монографія*. Київ: НІСД, 2017. 304 с.
17. Перепелиця Г. Політика Росії – це крах міжнародної безпеки: причини та наслідки. URL: http://www.rstudies.org/cms/index.php?action=news/view_details&news_id=19827&lang=ukr (дата звернення: 16.04.2018).
18. Майборода О. М. Ностальгійна пам'ять Російської імперської системи: історичне запізнення. URL: http://www.ipiend.gov.ua/uploads/nz/nz_75/maiboroda_nostalgina.pdf (дата звернення: 20.04.2018).
19. Горбулін В. П., Власюк О. С., Кононенко С. В. *Україна і Росія: дев'ятий вал чи Китайська стіна: монографія*. Київ: НІСД, 2015. 132 с.